

LANDSCHAPSSTRUKTUURSCHETS DRENTE

De Landschapsstrukturschets Drente is in eerste opzet samengesteld als bouwsteen voor het nieuwe streekplan op verzoek van het Provinciaal Bestuur. Dit deelrapport Landschapbouw werd in 1986 opgesteld door het konsulentenschap Bos- en Landschapbouw. Later werd deze nota in overleg met de provinciale werkgroep, die belast is met het samenstellen van het streekplan, bijgewerkt als een afzonderlijke studie van het konsulentenschap Bos- en Landschapbouw tot het rapport 'Landschapsstrukturschets Drente'.

DE DOELSTELLING VAN DE LANDSCHAPSSTRUKTUURSCHETS kan als volgt worden geformuleerd:

- bouwsteen voor het nieuwe Streekplan Drente;
- instrument om het beleid van de direktie Bos- en Landschapbouw (voorheen onderdeel van Staatsbosbeheer, nu sinds 1 september 1988 een zelfstandige direktie) in de provincie Drente ten aanzien van landschapontwikkeling te formuleren en in beeld te brengen;
- kaderplan voor nieuwe plannen en ontwikkelingen op het gebied van bos, natuur en landschap, zowel voor eigen activiteiten als het leveren van een inbreng in plannen van derden.

In deze schets is een denkrichting ontwikkeld voor een oplossing van het belangrijkste probleem: een groeiend spanningsveld tussen de waarden van natuur en landschap en de ontwikkeling in de landbouw.

Hoofdkenmerken van het landschap

De basis van de verschillende landschapstypen in Drente bestaat uit de fysisch-geografische hoofdstructuur. Deze hoofdstructuur maakt deel uit van het Drents plateau, dat zich over vrijwel geheel Drente en over delen van Groningen en Friesland uitstrekt. In deze basisstructuur zijn de heuvelruggen en de beekdalen de belangrijkste fysisch-geografische eenheden. De oostrand van het Drents plateau kent in de vorm van de Hondsrug een opmerkelijke abrupte overgang naar het Hunzedal. Het Drents bekensysteem valt in

Fig 1 Fysisch-geografische hoofdstructuur

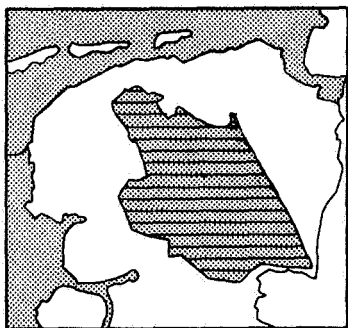

Fig 2 Keilemplateau

zijn hoofdvorm uitéén in drie eenheden. Het noordelijk systeem met het Peizer-, Eelderdiep, Drentse A en Hunze in Groningen samenkomend in het Reitdiep. In het zuidwesten de Oude Vaart, Ruiner Aa, Oude diep en Reest samenkomend in het Meppelerdiep en in het zuidoosten het Loodiep, Drostendiep, Sleenerstroom en Schoonebeekerdiep die oorspronkelijk via de Kleine Vecht naar de Vecht afstroomden. In de in 1985 verschenen 'Geschiedenis van Drenthe' wordt de oorsprong van de naam Drente in relatie gebracht met deze drie-eenheid.

Op de abiotische basisvorm ontstonden in de loop der eeuwen door menselijke factoren de verschillende landschapstypen. Op het Drents plateau is het *esdorpenlandschap* het belangrijkste landschapstype. In het algemeen ontwikkelden de esdorpen met de eskomplexen zich in de nabijheid van de beekdalen. De hoofdkenmerken van het esdorpenlandschap zijn:

- de dorpen met de brinken;
- de eskomplexen;
- kalver- en paardeweidens en goorns (komplexen van kleine met houtgewas omzoomde perceeltjes waar tuinbouwachtige gewassen werden geteeld);
- heidevelden;
- beekdalen;
- bossen.

De natuurlijke begrenzing van de provincie werd in het verleden gevormd door uitgestrekte veengebieden. In het noorden en zuidwesten lagen laagveencomplexen en in het westen, zuiden en oosten hoogveengebieden. In het noordelijk laagveengebied ontstond een *veenweidelandschap* met een visueel open karakter. In het zuidwesten heeft zich een veel beslotener *slagenlandschap* ontwik-

keld, gekenmerkt door smalle kavels met perceelsgrensbegroeiingen loodrecht op de bouwingslinten.

In de voormalige hoogveengebieden ontstonden de verschillende *hoogveenontginninglandschappen*. Bij Hollandscheveld en Veenhuizen ontwikkelden zich de zogenaamde *beboste veenontginningen* en in het Drents-Groningse veengebied en op kleinere schaal ook in Smilde ontstonden de *grootschalige veenkoloniale landschappen* met het regelmatige patroon van kanalen, diepen (mondens) en wijken. Langs de randen van de grote hoogveengebieden vonden, vooruitlopend op de grootschalige verveningen, op kleinere schaal veenontginningen plaats (*randveenontginningen*).

Problematiek

Evenals in andere delen van het land bestaat er in Drente een groeiend spanningsveld tussen enerzijds de ontwikkelingen in de landbouw, stads- en dorpsuitbreidingen, infrastructurale voorzieningen en anderzijds de waarden van natuur en landschap. Steeds meer kenmerkende landschapselementen die deel uitmaken van de karakteristieke cultuurhistorisch waardevolle landschappen, zoals houtwallen, esomrandingen, steilranden en zandwegen, verdwijnen en tegelijkertijd ook de bijbehorende planten- en diersoorten. Door vervuiling en verzuring van de bodem en het grondwater als gevolg van bemesting en het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen, worden ook elders de na-

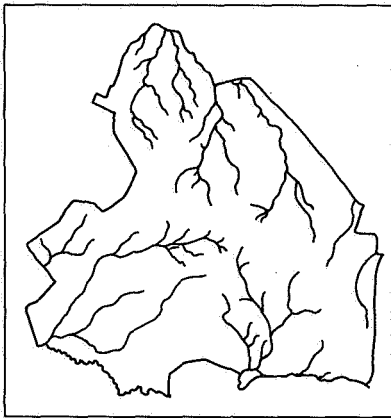

Fig 4 Bekensysteem

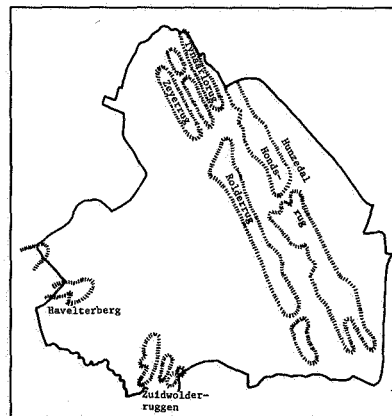

Fig 3 Hewelruggen van Drente

tuurwaarden bedreigd. Vooral de vervuiling van bodem, water en lucht zijn zeer bedreigend voor de waarden van de natuur en de kwaliteit van het landschap. Met name de steeds zeldzamer wordende aan kwel gebonden vegetaties in de beekdalen staan onder druk.

Deze ontwikkelingen zijn ook bedreigend voor de landbouw zelf. Het behoud van de productiviteit van de bodem staat op het spel en daarmee de continuïteit van de landbouw. Ook de overschottenproblematiek en het prijsbeleid nopen de landbouw tot het zoeken naar nieuwe wegen.

Oplossingsrichting

In de landschapsstruatuurschets wordt een oplossing gezocht in de richting van het ontwikkelen van een stabiele hoofdstructuur, geënt op de bestaande hoofdkenmerken van het landschap, waarin enerzijds plaats is voor behoud en ontwikkeling van de waarden van natuur en landschap en anderzijds ruimte is voor landbouwkundige ontwikkelingen. Vaak zal gekozen moeten worden voor ontkoppeling van de hoofdfuncties. In dit kader worden de termen hoog- en laagdynamische functies geïntroduceerd. Laagdynamische functies zijn die vormen van grondgebruik die gebaat zijn bij een lage mate van veranderlijkheid en rust, zoals natuurbehoud en -ontwikkeling en bosbouw en bij hoogdynamische functies is sprake van een grote mate van interne veranderlijkheid, ruimtelijke dynamiek en flexibiliteit, zoals de landbouw-

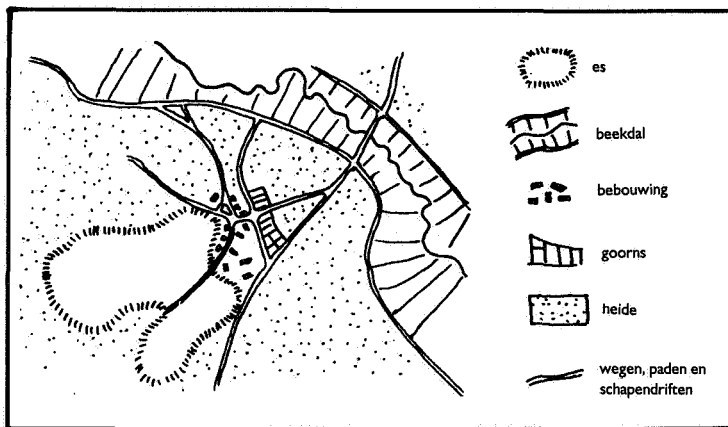

Fig 5 Opbouw esdorpenslandschap

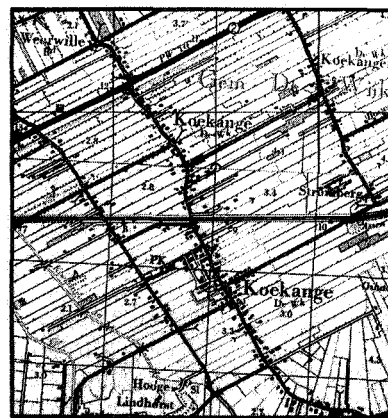

Fig 6 Slagenlandschap Ruinerwold Koekange

produktie, verstedelijking, industrie en infrastructuur.

De belangrijkste uitgangspunten voor het ontwikkelen van een stabiele hoofdstructuur zijn:

- ontkoppeling van de hoofdfuncties, dwz. ontwikkeling van laagdynamische functies op de meest gunstige plaatsen in grote samenhangende eenheden, waarbij de bodemfysische en waterhuishoudkundige samenhang tussen bijvoorbeeld kwelzones in beekdalen en de bijbehorende voedings- of inzigtgebieden van groot belang zijn; ontwikkeling van hoogdynamische functies op die plaatsen waar dit mogelijk is zonder grote negatieve uitwerking op de laagdynamische functies;
- zorgen voor een basiskwaliteit van bodem, water en lucht.

Om inzicht te krijgen in ekohydrologische samenhang is met behulp van gegevens van de Provinciale Dienst Water en Milieu een kaart gemaakt met de (potentiële) kwel- en inzigtgebieden. In combinatie met de bestaande bos- en natuurterreinen, inclusief de globale begrenzing van de reservats- en beheersgebieden, kan een goed inzicht worden verkregen in de ecologische samenhang. Aan de hand van deze gegevens is een globale indeling gemaakt in twee eenheden:

- gebieden met prioriteit voor de ontwikkeling van laagdynamische functies;
- gebieden waar hoogdynamische functies plaats kunnen vinden.

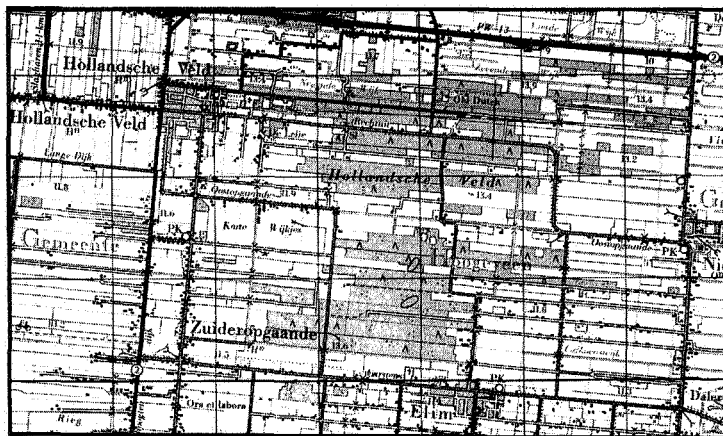

Fig 7 Oude hoogveenontginning bij Hollandsche Veld

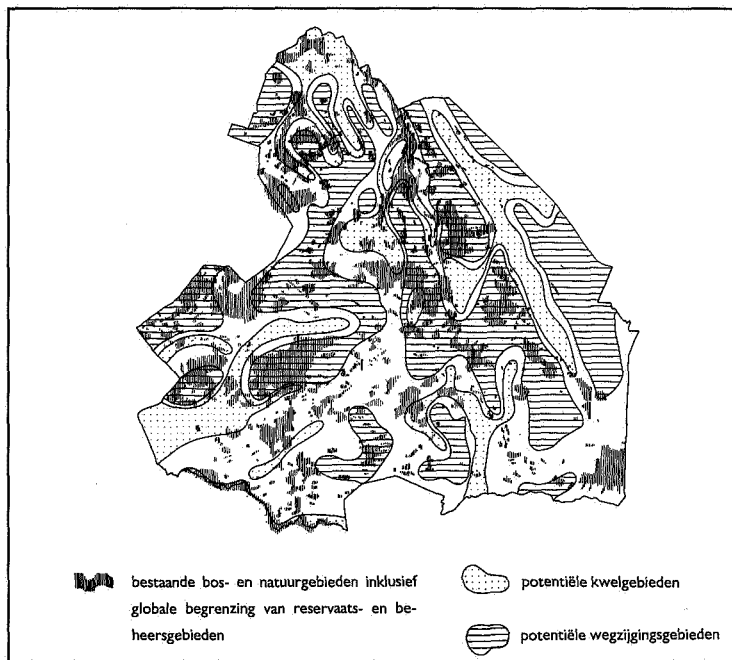

Fig 9 Ekologische samenhang

Ten behoeve van het realiteitsgehalte van deze studie was het nodig om bij het aangeven van deze gebieden keuzes te maken. De actuele natuurwaarden hebben hierbij een duidelijke rol gespeeld. Gebieden met prioriteit voor laagdynamische functies zijn o.a. de voor natuurbeheer kansrijke beekdalen in samenhang met de aangrenzende inzijggebieden. Daar waar op de hoger gelegen gebieden grote bos- en natuurgebieden voorkomen lagen tot nu toe in de aangrenzende beekdalen de beste kansen, omdat de negatieve invloeden van de moderne landbouw (zoals bemesting, toepassing van chemische bestrijdingsmiddelen en waterstandsverlaging) hier minder optraden. Door te streven naar grote samenhangende ekohydrologische eenheden, waarbinnen de waterkwaliteit samen met de natuurfunctie en andere laagdynamische functies, zoals bosbouw en extensieve vormen van recreatie, moeten prevaleren boven landbouwkundige ontwikkelingen, kunnen voor de toekomst veel waarden van natuur en

landschap behouden blijven en verder ontwikkeld worden. De ontwikkeling van de landbouw dient hier ondergeschikt te zijn aan de laagdynamische functies (minder bemesten en chemische middelen, waterkonservering, geen systeemvreemd water aanvoeren). In de praktijk zou dit kunnen door extensivering, uitbreiding relatiënotagebieden en het uit cultuur nemen van landbouwgronden.

De belangrijkste samenhangende eenheden in Drenthe zijn:

- het oorspronggebied van de bovenlopen van de drie belangrijkste beeksystemen samen met het gehele Drentse A-systeem, inclusief de inzijggebieden;
- het systeem van het Peizerdiep, inclusief het noordelijk veenweidegebied, potkleigebied en het Fochteloërveen;
- het toekomstige Nationale Park het 'Fries-Drentse Woud' met de omgeving van Vledder en Frederiksoord;
- Dwingelderveld met boswachterij Ruinen;

- omgeving Havelte;
- het gebied van de Reest;
- hoogveenreservaat Zuidoost-Drenthe.

Buiten de aangegeven samenhangende eenheden is ruimte voor landbouwkundige ontwikkeling binnen een netwerk van bestaande en nieuwe landschapselementen, die door hun maatvoering en ligging een grote stabiliteit vertonen en geen gevaar lopen bij de veranderende wensen in de landbouw.

Dit 'ekologisch netwerk' dient geënt te zijn op de karakteristieke kenmerken van het bestaande landschap. Voor de waarborg van de continuïteit van het beheer is het van belang dat de hoofdstructuur van een dergelijk netwerk van landschapselementen in eigendom en onderhoud komt bij overheids- of natuurbeschermingsorganisaties; de elementen van meer plaatselijk belang kunnen bij particulieren in eigendom en beheer komen. In de voor natuurontwikkeling minder kansrijke beekdalen buiten de samenhangende eenheden kunnen door aanpassingen van de oevers van beken en waterlopen oeverzones tot ontwikkeling worden gebracht die voor plant en dier interessanter zijn dan de vaak steriele bermen en oevers van de huidige waterlopen met hun strakke standaardprofielen die ingericht zijn voor een eenzijdig technisch beheer.

Naast de ontwikkelingsrichting in functionele/ekologische zin is in de structuurschets een gewenste visueel-ruimtelijke ontwikkeling aangegeven, die als volgt kan worden samengevat:

- landschappelijke verdichting van de belangrijkste heuvelruggen met de nadruk op het Hondsrugcomplex, dat een markante noordwest-zuidoost-richting heeft;
- uitbreiding van grote bos- en natuurgebieden in het westelijk deel van de provincie met een noordoost-zuidwest hoofdrichting;
- uitbreiding van bos- en natuurgebieden in het centrale oorspronggebied van de beken;
- behoud en versterking van de specifieke hoofdkenmerken van de verschillende landschapstypen;
- in de hoogveenontginningen is ruimte voor grootschalige akkerbouw en/of aanleg van bos in grote eenheden, passend in de grootschalige opbouw van dit landschap.

H. Berg is landschapsarchitect konsulentenschap Bos- en Landschapsbouw, Drenthe.